

10-10-2019

AGE FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF A CHILD WHO IS FROM EARLY TO SEVENTH

Abdusalom Dedamirzaevich Khodzhimirzaev
Namangan State University Teacher

Dilshodbek Adhamovich Mamadzhonov
Namangan State University Teacher

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu>

Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

Khodzhimirzaev, Abdusalom Dedamirzaevich and Mamadzhonov, Dilshodbek Adhamovich (2019) "AGE FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF A CHILD WHO IS FROM EARLY TO SEVENTH," *Scientific Bulletin of Namangan State University*. Vol. 1 : Iss. 9 , Article 40.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu/vol1/iss9/40>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific Bulletin of Namangan State University by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact brownman91@mail.ru.

AGE FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF A CHILD WHO IS FROM EARLY TO SEVENTH

Cover Page Footnote

???????

Erratum

???????

ИЛК ЁШДАН ТО 7 ЁШГАЧА БЎЛГАН БОЛАЛАР РИВОЖЛАНИШИНИНГ ЁШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Хожимирзаев Абдусалом Дедамирзаевич, Мамажонов Дилшодбек Адхамович
Наманган давлат университети
Ўқитувчи

Аннотация: Ушбу мақолада илк ёшдан то етти ёшгача бўлган болалар ривожланишининг ёш хусусиятлар, жисмоний, анатомо-физиологик, асаб тизимлари атрофлича ўрганилган. Организм асосий системасининг морфологик ва функционал ривожланиш даражаси, болалар иш қобилиятининг ўсиши тадқиқ этилган.

Калит сўзлар: марказий нерв системаси, мускултонуси, иш қобилияти, морфофункционал ривожланиш.

ВОЗРАСТНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ РЕБЕНКА КОТОРЫЙ С РАННЕГО ПО СЕДЬМОЙ

Ходжимирзаев Абдусалом Дедамирзаевич, Мамаджонов Дилшодбек Адхамович
Наманганский государственный университет
учитель

Аннотация: В этой статье подробно рассматриваются физическая, анатомо-физиологическая и нервная системы раннего развития детей с семи лет. Изучен уровень морфофункционального развития основной системы организма и рост трудоспособности детей.

Ключевые слова: центральная нервная система, мускулатура, функциональные способности, морфофункциональное развитие.

AGE FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF A CHILD WHO IS FROM EARLY TO SEVENTH

Khodzhimirzaev Abdusalom Dedamirzaevich,
Mamadzhonov Dilshodbek Adhamovich
Namangan State University
Teacher

Abstract: This article discusses in detail the physical, anatomical, physiological and nervous systems of the early development of children from the age of seven. The level of morphological and functional development of the basic system of the body and the growth of the working ability of children are studied.

Key words: central nervous system, muscles, functional abilities, morphofunctional development.

Мамлакатимизда илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган Давлат талаблари тасдиқланган бўлиб, унда туғилгандан 7 ёшгача бўлган болаларнинг бешта асосий ривожланиш соҳалари кўрсатилган. Ҳар бир ривожланиш соҳаси ўз ўрнида кичик соҳаларга бўлинган бўлиб, улар ҳар бир ёш

гуруҳига мос бир нечта талаблардан (кутилаётган ривожланиш кўрсаткичларидан) иборат.

Давлат талаблари боланинг қуйидаги ривожланиш соҳалари бўйича белгиланади: жисмоний ривожланиш ва соғлом турмуш тарзининг шаклланиши; ижтимоий-ҳиссий ривожланиш; нутқ, мулоқот, ўқиш ва ёзиш малакалари; билиш жараёнини ривожланиши; ижодий ривожланиш [1].

Бола ҳаётининг дастлабки 7 йили барча орган ва системаларнинг интенсив ривожланиши билан характерланади. Бола наслга хос биологик хусусиятлар, жумладан, асосий нерв жараёнларининг типологик хусусиятлари (куч, мувозанатлилиқ ва ҳаракатчанлиқ) билан ҳам туғилади. Бироқ, хусусиятлар фақат жисмоний ва психик ривожланишларнинг асосини ташкил этади, ҳаётининг биринчи ойларидаги белгиловчи омил эса ташқи муҳит, бола тарбияси ҳисобланади. Шунинг учун тарбияга шундай шароит яратиш ва уни шундай ташкил этиш керакки, боланинг тетик, ижобий эмоционал ҳолати, жисмонан ва психик тўлақонли ривожланиши таъминланади.

Бола ҳаётининг биринчи йилида унинг марказий нерв системаси хусусиятлари морфологик структурасининг тугалланмагани ва бош мия пўстлоғининг функционал ривожланишидан иборат бўлади. Бу жараёнларнинг ниҳоясига етиши кейинги йилларда ташқи ва ички қўзғатувчиларнинг таъсирида кечади.

Рефлексив фаолият - болада ўз тушунчалари ва хатти-ҳаракатларини англаш ва мустақил таҳлил қилиши асосида хулосалар шаклланиши жараёни [1].

Туғма шартсиз рефлекслар базасида (мудофаа, ҳимоя, овқатланиш, чамалаш) олий нерв системаси фаолиятининг ривожланишига эришилади. Бола ҳаётининг биринчи ҳафталаридаёқ уни кўриш ва эшитиш каби шартли рефлекс қўзғатувчилари шунингдек, жуда хилма-хил ташқи қўзғатувчиларни пайдо қилиш мумкин. Ёш улғая бошлаши билан шартли рефлекслар пайдо бўлиши тезроқ кечади.

Агар бирор-бир ташқи қўзғатувчилар узоқ муддат, муайян изчилликда қўлланилса, бунинг натижасида динамик стереотип - жавоб реакцияларнинг яхлит системаси вужудга келади. Бола тарбияси тўғри олиб борилганда, кўплаб турли стереотиплар ҳосил қилиш мумкин, бу ташқи атроф-муҳитни идрок қилишни осонлаштиради ва нерв ҳужайраларининг иш қобилиятини оширади. Масалан, кундалиқ режим, ўз вақтида ухлашга ётқизиш, уйқудан сўнг эрталабки гигиеник гимнастикани мажбурий тарзда бажариш ва ҳоказолар учун стереотип ҳосил қилиш мумкин. Бироқ, бола нерв системасини айрим стереотиплар (одатлар)ни ўзгартириш мақсадида шароит, ёшнинг ўзгаришига қараб, болаларда муҳитни онгли идрок қилиш қобилиятини ривожлантирган ҳолда эҳтиётлик билан машқ қилдириш зарур. Чунончи, бола ҳаётининг иккинчи йилидаги ҳаракат ривожланиш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда болалар одатдаги юришни ўзлаштиргач, жисмоний тарбия машғулотларига мураккаблаштирилган юриш (йўлкадан, ходадан)ни киритиш лозим. Бола айтилган вазифани енгил бажаради, янги ҳаракатга қизиқиш билан қарайди, уни бажаришга интилади. Натижада ҳаракат

кўникмалари фақат машқларни бажариш пайтидагина эмас, балки кундалик турмушда ҳам такомиллашади [3].

Марказий нерв системасининг ривожланиш даражаси ва дифференциациясига (улғайишига) қараб статик ва ҳаракат кўникмалари пайдо бўлади. Бу функцияларнинг вужудга келиши ва мустаҳкамланиши ҳам ташқи, ҳам ички омиллар билан белгиланади.

Бола ҳаётининг иккинчи ойида кинестетик ва вестибуляр анализаторлар ўртасида алоқа ўрнатилади, бу боланинг қорин билан, чалқанча ётганда, тик тургандаги каби турли ҳолатларида бошини кўтариш ва тутиб туриш ҳаракатларида намоён бўлади. Бу ёшда лаблар, оғиз бўшлиғидаги шиллиқ парда ва қўл терисидаги рецепторларга эга бўлган кинестетик анализатор билан ҳам алоқа юзага келиши мумкин. Четдан қараганда бу қўлни оғизга олиб боришда ва бармоқларни сўришда намоён бўлади. Бироз вақтданкейин қўлнинг кинестетик анализатори билан кўриш анализаторлари ўртасида алоқа вужудга келади, бундай пайтда бола қўлини юзи узра кўтаради ва унга қарайди. Тўртинчи ойнинг охири ва бешинчи ойда бирмунча мураккаб кўриш- кинестетик алоқалар пайдо бўлади, бунинг натижасида бала қўлини кўринадиган буюмга узатади ва уни ушлайди.

Болалар кундалик ҳаётида зарур жиҳозлар ва қўлланмалар, шунингдек, системали машғулотларнинг мавжудлиги ҳаракат кўникмаларини такомиллаштиришга ёрдам беради [2].

Мактабгача тарбия ёшидаги болаларда ҳаракат анализаторларининг тез ривожланиши ва такомиллашиши кузатилади. Шартли рефлекслар бу ёшда тез ҳосил қилинади, бироқ, дарров мустаҳкамланмайди ва шунинг учун боладаги кўникмалар дастлаб беқарор бўлади.

Шундай қилиб, муайян ҳаракат кўникмаларини ҳосил қилиш ва уларни шартли рефлекслар сифатида мустаҳкамлаш, яъни ҳаракат стереотипини ҳосил қилиш учун кўзғатувчиларни қўллашнинг маълум даражадаги такрорланиши ва изчилиги талаб этилади. Муайян режа асосида ўтказиладиган жисмоний машқлар ана шундай кўзғатувчилардан ҳисобланади.

Махсус машғулотларни ўтказишда болалар ҳаракат фаолияти эркинлиги учун шароит яратиш марказий нерв системасининг тўғри ва ўз вақтида ривожланишига, бинобарин психик ва мотор ривожланишига имкон беради [4].

Бола ўз ҳаётининг иккинчи йилида мураккаб кўринишни эгаллайди юра бошлайди, шу ёшнинг охирида эса югурадиган бўлади. Ҳаётнинг иккинчи ва учинчи йилида таълим ва тарбия таъсирида тирмашиш ва улоқтириш каби ҳаракатлар мураккаблашади ҳамда сифат жиҳатдан такомиллашиб боради. Бола ҳаётининг учинчи йилида сакрашларга тайёргарлик ҳаракатлари кўрина бошлайди, шу ёшнинг охирида болалар олдинга ҳаракат қилиб сакрайдиган бўладилар. Бола 3 ёшга етганда деярли барча асосий ҳаракатларни эгаллайди ва муҳими шундаки, у бу ҳаракатларни ўзининг эркин фаолиятида қўллай бошлайди.

Тўрт-етти ёш давомида шартли алоқалар мустаҳкамланади ва таълим жараёнида такомиллашади. Мускулларга бериладиган юкламаларнинг ошиши билан ҳаракат сифатларнинг ривожланиши ва жисмоний тайёргарлик даражасининг ошиши жуда интенсив кечади.

Илк ва мактабгача тарбия ёшидаги жисмоний ривожланиш бўйи, гавда массаси, бош айланаси, кўкрак қафаси каби асосий кўрсаткичларнинг тинимсиз ўзгариб туриши билан характерланади.

Жисмоний машқларнинг ижобий таъсири фақат болалар жисмоний ривожланишида (жисмоний тайёргарлиги суст болалар сонининг камайиши ва ўрта, юқори тайёргарлиги борларининг кўпайиши) эмас, балки гавда тузилишининг яхшиланишида ҳам акс этади (жисмонан гармоник ривожланган болаларнинг кўпайиши).

Болалардаги суяк системаси катталарникига қараганда тоғай тўқимага бой бўлади. Шунинг учун ҳам бола суяги юмшоқ, қайишқоқ, унча мустаҳкам бўлмайди, ташқи ноқулай омиллар таъсирида тез қийшайди ва нотўғри шаклга кириб қолади (боланинг функционал ва ёш имкониятларига мос бўлмаган жисмоний машқлар бўйича мувофиқ келмайдиган кийим, поябзал, мебел ва ҳоказо).

Болаларнинг морфофункционал ривожланиш хусусиятларини билиш жисмоний тарбия воситаларидан бола организмни такомиллаштириш ва унинг ақлий ҳамда жисмоний иш қобилиятини оширишда жуда самарали фойдаланиш имконини беради [5].

Ривожланаётган организмнинг турли босқичлардаги ташқи таъсирларга нисбатан турлича функционал тайёргарликка эга бўлиши ҳам ҳисобга олиш лозим. Жисмоний ривожланиш динамикасида оралиқ ёшлардан фарқланувчи морфологик ва функционал хусусиятлар йиғиндиси билан характерланадиган айрим критик босқичлар белгиланган.

Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, 3 ёшдан 7 ёшгача бўлган давр ичида ҳаётнинг учинчи, бешинчи ва еттинчи йили фарқланади, бу пайтларда фақат миқдорий ўсишгина эмас, балки функцияларнинг тубдан қайта қурилиши юз беради, бунда энергия билан таъминловчи асосий системалар фаолиятининг қайта қурилиши ҳаракат функциясидан олдин ўлади ва бу жисмоний тарбия воситаларидан критик даврларда мақсадга мувофиқ таъсир қилишда фойдаланиш учун замин ҳозирлайди. Бунда 4 ёшдан 5 ёшгача бўлган давр жуда интенсив ва ривожланишнинг гармоник бўлиши билан фарқланиши исботланган.

Мактабгача тарбия даври давомида болалар ҳаракат фаоллиги ва жисмоний тайёргарлиги уларнинг жисмоний ривожланишига кўра ўзгариб туради, кичик мактабгача ёшда (3-4 ёшда) болалар организмнинг функционал такомиллашувида жисмоний ривожланиш етакчи аҳамиятга эга бўлади, катта мактабгача ёшида эса (5-7 ёшда), унинг роли пасаяди (бирок аҳамиятини йўқотмайди) ва жисмоний тайёрланганлик роли ошади, бу жисмоний тарбия жараёнидаги актив педагогик таъсир этишнинг аҳамиятини оширади. Функционал системалар, жумладан, ҳаракат системалари ривожланишида критик даврларни билиш таълим ва тарбиянинг оптимал муддатларини белгилаш имконини беради.

References:

1. O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim vazirining buyrug'i. Toshkent sh., 2018 yil 18 iyun, 1-mh-son.

2. Yo'ldoshev K.K. «Gimnastika darslarida hayotiy zarur harakat malakalarini shakillantirish». O'quv qo'llanma. O'zDJTI. T. 1995 y.
3. Nurkeldieva D.A., CHicherina YA.E. «Ilk, maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarni psixologik, pedagogik va logopedik tekshirish». Toshkent «YAngi asr avlodi», 2007 yil.
4. Umarov J.X. Umarov M.N, Eshtaev A.K. «Ozdorovitelno-razvivayushie vidi osnovnoy gimnastiki» Uchebnoe posobie. T. 2006 g.
5. Eshtaev A.K. Umumrivojlantiruvchi mashqlarni o'tkazish usuliyati. Uslubiy tavsifnoma. T.: 2004 y. O'zDJTI nashriyot bo'limi.